

NOTES D'ARXIU

PEP VILA

UNA COL·LECCIÓ DE BECEROLES I ALTRE MATERIAL DIDÀCTIC I
PEDAGÒGIC DELS SEGLES XVIII I XIX

“El manual participa, en el mismo nivel que la moneda o la bandera, de la simbología nacional”¹

L'estiu del 2010, un pròcer de la cultura catalana, que tenia concedida la Creu de Sant Jordi i que estiuejava a les comarques gironines, va venir a una llibreria de vell de Girona a vendre's una notable col·lecció de llibres i de fullets de temàtica pedagògica. El fons era prou important. Calia mirar, per bé del país, així jo ho creia, que tot aquest material no es dispersés, que pogués anar a parar custodiat a un centre públic, a disposició dels estudiosos. Si jo hagués estat el propietari d'aquests papers, potser per l'amor que també dispenso a la meva dissortada pàtria, encara que no amb tants de mèrits, n'hagués fet donació a una biblioteca pública, a una universitat, escola de mestres, etc. Com que el preu que el llibreter em demanava per tot el fons era prou elevat, vaig fer gestions perquè la Universitat de Girona s'ho pogués quedar. Encara que em sembla que vaig trucar a la porta adequada, amb la dispersió estiuenca la gestió no va reeixir. Després d'uns dies, quan vaig tornar a la llibreria, aquest fons

¹ Alain Choppin, “Pasado y presente de los manuales escolares”, dins Julio Ruiz Berrio, *La cultura escolar en Europa. Tendencias históricas emergentes*, Madrid, Biblioteca Nueva, 2000.

començava a disgregar-se, les obres es venien ja separadament. Amb uns modestos estalvis meus vaig adquirir una part d'aquesta petita col·lecció de plec i de fullets de temàtica pedagògica, que passo a catalogar i que ofereixo lliurement a tots els investigadors que treballen sobre models escolars i gramaticals, que fan història de la pedagogia, que s'interessen per la història de la impremta i del llibre.

Llegir, escriure, aprendre de lletra²

Hauríem de començar dient que la història del llibre escolar català no pot anar deslligada de la història de la nostra llengua, que alfabetitzar la població consistia, generalment, a donar unes pautes per entendre la realitat en què hom vivia. Tots aquests llibrets, materials didàctics, fulls d'abecedari impresos, pintats, constitueixen la memòria impresa de l'ensenyament. Les beceroles, catons, les làmines amb lletres eren els primers documents que es posaven a disposició dels nens i nenes. L'escola tradicional que posava un èmfasi excessiu en la memorització es basava en tres pilars, en tres aprenentatges elementals: lectura, escriptura i càlcul, en algun lloc anomenat els comptes o la nombra. Recordem el primer volum de les *Instruccions setcentistes* de Baldiri Reixach, unes làmines calligràfiques per aprendre a

² Sense exhaustivat, assenyalo unes quantes aportacions sobre aquesta temàtica que m'han semblat interessants: Danièle Alexandre-Bidon, *La lettre volée. Apprendre à lire à l'enfant au Moyen âge*, in "Annales, Économies, Sociétés, Civilisations", vol. 44, núm. 4, 1989, pàg. 953-992. Joan Amades, *El llibre segons el poble*, Barcelona, Diàfora, 1981. Ph. Aries, *El niño y la vida familiar en el Antiguo Régimen*, Madrid, Taurus, 1987. Antonio Castillo Gómez, coordinador, *Historia de la cultura escrita. Del Próximo Oriente Antiguo a la sociedad informatizada*, Gijón, Ediciones Trea, 2002. [Pedro Cardim, "La presencia de la escritura (Siglos XVI-XVIII)". *La escritura en la enseñanza elemental*, pàg. 275 i ss.]. Alain Choppin, "Pasado y presente de los manuales escolares", dins Julio Ruíz Berrio, *La cultura escolar en Europa. Tendencias históricas emergentes*, Madrid, Biblioteca Nueva, 2000. DD. AA., *La formation de l'enfant en Espagne au XVIe et XVIIe siècles*, Agustín Redondo, dir., París, Publications de la Sorbone, 1996. [Agustín Redondo, "Les livres de lecture (cartillas para enseñar a leer) au XVIIè: lecture et message doctrinal"; i Pedro Cátedra, "Límites de control del libro infantil (Reformas religiosas y cartillas escolares en el primer tercio del siglo XVI)", en *La formation de l'enfant, op. cit.*, pàg. 71-103 i pàg. 327-349. B. Delgado, "Los maestros de enseñar a leer, escribir y contar de Barcelona (1657-1760)", *Educación e Ilustración en España, III Coloquio de Historia de la Educación*, Universidad de Barcelona, 1984, pàg. 411-415. DD.AA. *Ler y escribir en España. Doscientos años de alfabetización*. Sota la direcció d'Agustín Escolano, Fundación German Sanchez Riupérez, Madrid, 1992. Francisco M. Gimeno Blay, "Aprender a escribir en el Antiguo Régimen", dins *Historia ilustrada del libro escolar en España. Del Antiguo Régimen a la Segunda República*, Madrid, Fundación Germán Sánchez Riupérez, 1997,

llegir. A mitjan segle XIX sorgeixen els primers manuals amb el mètode de l'escriptura per a la lectura i la lectura per a l'escriptura.

Aprendre de lletra, heus aquí una de les empreses més boniques que hi puguin haver. De la necessitat de recordar neix la tècnica de l'escriptura. Sense record no hi hauria ni civilització ni coneixement. Tothom que escriu, abans ha estat lector. Sort n'hi havia de moltes d'aquestes iniciatives pedagògiques anònimes, de congregacions religioses, d'ajuntaments que feien imprimir uns llibrets, amb un format molt còmode que passaven els nostres avis i rebesavis, que desafiaven els efectes del Decret de Nova Planta sobre la docència. En quina llengua els mestres fan l'ensenyament? No hi ha una resposta única. Depèn de les èpoques. Manquen encara molts estudis sectorials. Per aprendre les beceroles, els primers passos, generalment s'emprava el català, però després es passava al castellà. Joan Florensa i Parés, en el seu llibre *L'ensenyament a Catalunya durant el Trienni Liberal 1820-1823*). El

pàg. 291-314. Josep González Agàpito, "Catalán o castellano: la alfabetización y el modelo de Estado" dins DD.AA., *Leer y escribir en España. Doscientos años de alfabetización*, Madrid, Fundación Germán Sánchez Ruipérez, Madrid, 1992, pàg. 141-163. Josep González-Agàpito i Salomó Marqués i Sureda, "El libro escolar en catalán" dins *Historia ilustrada del libro escolar en España. Del Antiguo Régimen a la Segunda República*, Madrid, Fundación Germán Sánchez Ruipérez, 1997, pàg. 548-577. Víctor Infantes, *De las primeras letras: cartillas españolas para enseñar a leer de los siglos XV y XVI: preliminar y edición facsímil de 34 obras*, Universidad de Salamanca, 1998. Íd., *De las primeras letras: cartillas españolas para enseñar a leer de los siglos XVII y XVIII*, Universidad de Salamanca, 2003. Jaime Moll Roqueta, "La 'Cartilla' et sa distribution au XVIIIème siècle": *de l'alphabétisation aux circuits du livre en Espagne, XVIè-XVIIè siècles*, Paris, CNRS, 1987, pàg. 331-332. R. Mut i Teresa Martí, *La resistència escolar catalana en llibres (1716-1939)*. Bibliografia. Barcelona, Edicions 62, 1981. Fr. L. Olod, *Tratado del origen y arte de escribir bien*, Girona, Narciso Oliva, s/a, 1766? Josep Poal Jofresa, *La qüestió ortogràfica i les nostres beceroles*, Barcelona, s.n., 1914 (Impremta de Joaquim Horta). Miquel Puig i Reixach, "Algunes dades sobre l'ús del català a les escoles del segle XVIII", dins *Llengua i educació en una perspectiva històrica. Actes de les 5es Jornades d'Història de l'Educació als Països Catalans*, Vic, Eumo, 1984, pàg. 134-151. Imma Socías Batet, *Les beceroles tabel·laries de la Biblioteca de Catalunya*, Barcelona, Biblioteca de Catalunya, Barcelona, 1992. [A les pàgines 10 i 11 publica un petit inventari de beceroles]. Jordi Verrie i Faget, *Continuïtat pedagògica catalana durant els segles XVIII i XIX*, El Tremp. Quaderns d'Escola, Barcelona, 1981. Jordi Verrié, "El més infantil dels llibres", pregó a la *XXVIII Fira del Llibre Vell. Amb una exposició monogràfica de llibres d'aprendre de lletra*. Barcelona, setembre-octubre MCMLXXIX, Any Internacional de l'Infant. [Gremi de llibreters de vell?]. Antonio Viñao Frago, "Aprender a leer en el Antiguo Régimen: cartillas, silabarios y catones" en Agustín Escolano Benito (ed.), *Historia ilustrada del libro escolar en España. Del Antiguo Régimen a la Segunda República*, Madrid, Fundación Germán Sánchez Ruipérez, 1997, pàg. 149-191. Antonio Viñao Frago, "Alfabetización, lectura y escritura en el Antiguo Régimen (siglos XVI-XVIII)", dins DD.AA. *Leer y escribir en España. Doscientos años de alfabetización*. Bajo la dirección de Agustín Escolano, Fundación Germán Sánchez Ruipérez, Madrid, 1992, pàg. 45-68.

mètode les escolapis,³ cita un text de Bonet i Baltà: “La pràctica normal sembla, doncs, que era ensenyar les beceroles primer en català i després en castellà i en llatí; els llibres que després es posaven a les mans dels infants per exercitar-se en la lectura eren majoritàriament en castellà. La prohibició d’ensenyar en català a les escoles, amb la Reial Cèdula de Carles III del 23 de maç de 1768, obligà a recórrer a infinitat d’argúcies que distorsionen la realitat”. Cal encara estudiar l’abast real de la resistència a la castellanització, a partir d’aquesta Reial Cèdula. Hi ha molta feina a fer per part dels historiadors de l’educació. Sobre la qüestió escolar hi havia en aquelles èpoques, per moltes raons, diferències abismals entre el món urbà i el rural. Alguns d’aquests exemplars de beceroles aquí descrits, deixen ben clar, en un subtítol, que són per aprendre la llengua catalana.

El mateix Pompeu Fabra va escriure un *Silabari Català* (Barcelona, Tipografia *L’Avenç*, 1904). Com va dir en una ocasió Jordi Verrié (1989): “Mireu si en deuen ser d’importants aquests llibrets d’aparença tan humil que sense o quasi gens de contingut, i sovint sense cap argument específic, tenen prou força per a obrir tots els immensos horitzons que la lectura proveeix”.

Gairebé tots els manuals d’alfabetització, cartilles i catons tenen una mateixa estructura material i textual, una baixa qualitat material. Generalment, són fullets, en octau, de 16 pàgines, sense enquadrar o amb una coberta senzilla treballada amb paper de coloraines.⁴ Generalment, tots aquests llibrets són mancats de títol. Hom els anomenava popularment *La Jesús*, pel dibuix del “nen” que figurava a la primera pàgina de text conservat. Sovint hi havia un nen Jesús sobre la bola del món, amb una banderola i la inscripció: “Jesús al voltant”.⁵ En el magne treball de Pere Marcet i Salom i

³ Publicacions de l’Abadia de Montserrat, 1996, pàg. 261.

⁴ Un full de paper de qualitat dubtosa replegat tres vegades per tal d’obtenir un quadern in-octau, de 8 folis, és a dir 16 pàgines. Gairebé sempre les beceroles es venien sense ser relligades ni cosides. No tinc dades sobre tiratges, ni contractes d’edició, etc.

⁵ El nombre de gravats a les beceroles és reduït, la lletra manava sobre la imatge. Els impresos conservats són, en aquest sentit, bastant conservadors. Imma Socías Batet comenta en el seu llibre *Les beceroles tabellàries de la Biblioteca de Catalunya* (Biblioteca de Catalunya, Barcelona, 1992, pàg. 45 i 46) que “les beceroles solen tenir en la seva portada un gravat del Nen Jesús representat com a *Salvador Mundi*, és a dir, dempeus i beneït amb una mà. Segurament és degut a aquesta classe d’iconografia, que a Catalunya aquest tipus de publicacions se les coneixia amb el nom de Jesusets [...] Algunes beceroles, doncs, eren encapçalades pel Jesuset, i també, sovint, hom col·locava, a la darrera pàgina, un gravat d’un diable. Aquests dos gravats, el de Jesús i el del diable, que obrien i tancaven, respectivament, les beceroles, tenien com és manifest, un marcat caràcter simbòlic, que reflectia un dualisme entre el Bé i el Mal”.

Joan Solà, *Història de la lingüística catalana 1775-1900*, Universitat de Girona/ Eumo Editorial, 1998 (Núm. 0096, pàg. 96-98, hi ha repertoriades diverses edicions de beceroles).

Encara que a la llarga el catecisme se separa de les cartilles, en aquests llibrets de beceroles hi sovintegen unes petites pàgines amb preceptes del catecisme. Aquests catecismes breus s'usaven com a ensenyament. Les autoritats religioses també sentien preocupació per controlar i dignificar l'ensenyament. Almenys a Girona hi ha consignada la presència de capellans a les escoles municipals. També els tribunals examinadors exerceixen aquest control de l'ortodòxia. Segons Salomó Marquès,⁶ “són els rectors de les parròquies i altres preveres escollits els que examinen de doctrina cristiana els candidats a mestres de primeres lletres”. Els mestres, molts d'ordes religiosos, s'asseguraven així també la transmissió ideològica d'uns manaments de l'Església, escrits en frases curtes. Eren fórmules i motllos fàcils per retenir la informació, memoritzables, que generalment contenen els set sagraments, les set obres de misericòrdia i els set dons de l'Esperit Sant. Per damunt de tot privava la claredat didacticopedagògica. Aquest model de cartilla i doctrina, el bàsic, era heretat del segle XVI. Veiem com en el pas dels segles XVIII-XIX, aquests models són poc renovellats.

Les làmines posades a les parets de les escoles i parròquies, les cartilles, servien per llegir, dictar, fer llegir... Els analfabets, els més poc alfabetitzats, basaven el coneixement del seu entorn en l'aprenentatge de textos breus, en textos memoritzats, en llegendes que s'aprenien de cartells, d'estampes, d'imatges i de pintures, etc.

A l'Antic Règim, prevalia un model de semialfabetització centrat en la lectura.⁷ Els pares, la societat en general, les escoles de primeres lletres de

⁶ *L'ensenyament a Girona al segle XVIII*, Col·legi Universitari de Girona, 1985, pàg. 93.

⁷ Explico breument com funcionava el mètode tradicional de l'aprenentatge de la lectura, com conèixer el nom de les lletres i, més endavant, de les síl·labes per començar a llegir, quins problemes afrontava el mestre, a partir dels llibrets de beceroles editats, amb aquesta reflexió, extreta d'un treball publicat per Albert Rossich, *Els noms de les lletres*, Caplletra 27, 1999, pàg. 66: “*Todos los métodos [para enseñar a leer] inventados hasta el día [...] se reducen a principiar por obligar a los niños: primero, a que aprendan y nombren los caracteres simples; segundo, a que combinen estos caracteres y formen sílabas; tercero, a que reuniendo las sílabas aprendan a leer palabras [...]. Acostumbrado el niño a decir 'be', cuando se le señala únicamente el caracter 'b', y acostumbrado a decir 'a', cuando ve el caracter 'a', luego que se le presenten reunidos, y se le dice que los pronuncie juntos, dice más bien 'bea' que 'ba'*”. Les dificultats són “*mucho mayores cuando, acostumbrado el niño a decir equis al ver aislado el caracter 'x', y a decir 'a' al ver 'a', se le presente la combinación 'xa' y se le impida el decir 'equisa', como es natural, para obligarle a decir 'ja' o 'csa'*”. [Vallejo 1825: 11, 13 i 14].

les universitats, les que dirigien els mestres d'ordes religiosos en convents i parròquies fomentaven l'experiència lectora. Hi havia una separació de l'aprenentatge de la lectura i la doctrina moral per una banda i de l'escriptura per l'altra, ja més complexa. L'ensenyament de l'escriptura estava destinat als mestres callígrafs. La cartilla amb el catecisme, els abecedaris copiats en una mena de pòsters, els sil·labaris, les oracions, els catecismes elementals, les taules de sumar i/o multiplicar constituïen la iniciació a la lectura, basada en la primacia de la memòria i la veu, l'oralitat. Aquest sistema començà a variar a finals del XVIII. El progrés exigia la simultaneïtat de l'aprenentatge entre la lectura i l'escriptura. Lletrejar de memòria, la repetició i el reconeixement de les lletres de l'alfabet era potser un mètode poc pedagògic. Per damunt de tot interessava la lectura. L'escriptura ja era per als més iniciats. L'alfabetització al segle XVIII es feia pràcticament en català tot i les reials cèdules de Carles III de 1768 i 1771, que imposaven l'ús del castellà en les escoles de primeres lletres. Recordo ara les edicions de llibres catalans impresos per la Universitat de Cervera.

Potser un dels opuscles més interessants d'aquesta col·lecció, dedicat a tots els pares de família, és el fullet que va editar Pau Estorch i Siqués (Olot 1805-Barcelona, 1871), poeta i dramaturg. Interessat per la poètica, per la preceptiva i per l'estudi de la nostra llengua, fou autor d'*Elements de poètica catalana i diccionari de sa rima*, a més de *Beceroles catalanas i castellanas* (1857), un opuscle ja bilingüe, atesa la realitat del país, molt corrent a l'època, *Gramàtica de la llengua catalana* (1857), etc. Estorch vol defugir el mètode clàssic d'aprendre les beceroles, desitja trencar motllos en adonar-se que el sistema tradicional no funcionava. Ho il·lustra en la figura d'un mestre, que ensenyava les primeres lletres a un fill seu de quatre anys, amb el sistema de tota la vida. Amb un "broquet de canya que terminaba en punta... anaba senyalant las llettras de unas becerolas que-l noy sostenia ab totas dos mans". Per tal d'innovar, s'inventa un abecedari poètic en el qual a cada lletra li correspon un símbol fàcil de recordar, gairebé sempre d'origen casolà, animal, vegetal o procedent de la natura, tal com es podria caracteritzar en una endevinalla: Així, la lletra D, a ulls de l'infant, seria: "Un didal ta mare t' de"⁸ i la X: "Una xeringa bruta de greix". Estorch també recomana als mestres que la mainada aprengui a distingir les os i les es obertes de les tancades.

La pretensió d'aquesta modesta recopilació és conèixer encara millor la nostra activitat pedagògica a través de les beceroles, abecedaris,

⁸ "Un didal ta mare et doni".

sil·labaris, amb el mot castellà *cartilles*, llibrets per aprendre el llatí partint del català, sentències de la sagrada escriptura en català i en castellà, etc. Les estampacions de beceroles modernes més antigues que coneixem editades són del segle XVIII. També hi ha mostres d'altres llibres usats a les escoles. Els sil·labaris tradicionals tots tenen la mateixa estructura: l'abecedari, sèries de síl·labes de dos o tres lletres per fer pràctiques i, després, una breu col·lecció de les principals oracions de la doctrina cristiana.

Els impresos

[1] Francisco Philip i Guiu, *Abecerolas catalanas disposadas ab nou estyl, i adornadas ab nous poliments de nostra llengua* per -----, clergue, natural d'Al-thron.⁹ Figueras,¹⁰ Per Ignaci Portèr Estampèr i llibrater a la Plaza, Any 1768, 16 pàg. Mides 95 × 35 mm. [Llicència d'imprimir, Barcelona 5 de maio de 1768, De Rico Vic. Gen. Et Off]. Coberta de paper amb aigües. Conté: "Comensám invocand â Jesús: Pronunciació de las llettras que se apendrà ab l'enseñansa del mestre: A, Be, Ce, De, E, Ff, Gg..... Abecedari amb majúscules i minúscules. Pronunciació de les lletres. Pare nostre. Salve. Credo. Articles de la fe. Manaments de la llei de Déu. Manaments de la Iglesia. Los Sacraments... Acte de contricció. Los Pecads mortals. Las Potèncias de l'Ànima.¹¹ Aquest imprès va sortir publicat l'any 1768, el mateix any en què apareix la Reial Cèdula de Carles III de 23 de juny, *para que en todo el Reyno se actue y enseñe en lengua castellana, y esto mismo recomendará el mi consejo a los ordinarios diocesanos para que en sus curias se actue en lengua castellana*.

[2] *Sentencias sacadas de la Sagrada Escritura, vertidas en lengua castellana y catalana e impresas para la enseñanza de los niños de las escuelas del Obispado de Barcelona*. Con licencia. Barcelona, en la Imprenta de Bernardo Pa, en la calle Algodoneros, 44 pàg. Mides: 100 × 143 mm. [Llicència d'impressió:

⁹ Altron es troba al terme de Sort, Pallars Sobirà. D'aquest imprès només se'n coneix un altre exemplar en una biblioteca universitària catalana (BUB).

¹⁰ Josep Maria Marquès en el seu treball: *Escoles gironines del segle XVIII*, "Revista de Girona", 87 (Girona, 1979) va fer com un cens de les escoles i mestres a la nostra demarcació. El camp educatiu, queda, però, molt desdibuixat per la manca de dades de molts llocs, per la pèrdua d'arxius municipals o eclesiàstics i per la desconexió de la ubicació i funcionament dels locals parroquials, les escoles on s'ensenyava. La informació existent sobre l'ensenyament primari a Figueres és decebedora.

¹¹ Marcet i Solà, *op. cit.*, pàg. 96, descriuen aquesta edició figuerera a partir d'un exemplar conservat a la BUB.

Barcelona, y julio 6 de 1769. De Rico Vic. Gen. Et Off]. Coberta de pergamí. A la contracoberta hi ha una nota manuscrita en tinta negra, d'un posseïdor, que fa: "Ad usum Jphi. Ignatii Revertés".

[3] *Sentencias sacadas de la Sagrada Escritura, vertidas en lengua castellana y catalana e impresas para la enseñanza de los niños de las escuelas del Obispado de Barcelona*. Con licencia. Barcelona, en la Imprenta de Juan Jolis y Bernardo Pla, en los Algodoneros, 44 pàg. Mides: 100 × 145 mm. [Llicència d'impressió: Barcelona, y julio 6 de 1769. De Rico Vic. Gen. Et Off]. Coedició de les imprentes Jolis i Pla. Coberta de paper.

[4] Josef Ballot y Torras, *Gramatica metódica u ortografía castellana, que en método breve, facil y práctico comprehende las reglas de escribir perfectamente, extracta de los más clasicos autores de nuestra nación*. Por el doctor....., que la dedica al uso de sus discipulos Don Josef y don Luis WanOosterom y de Pascali, etc. Con licencia. Barcelona: Por Bernardo Pla, impresor, en los Algodoneros. 36 pàg. Mides: 95 × 145 mm. [Llicència d'impressió: Barcelona, y mayo 29 de 1772. Imprimase De Rico Vic. Gen. y ofic. Barcelona, y mayo 29 de 1772. Imprimase. De Lardizabal Regente].

[5] [Beceroles]. Conté: *Per lo us del estudi del convent de PP. Agustinos de Torruella de Montgrí*. Conté: Aa, Bb, Cc. Sil·labari. A la primera pàgina hi ha la figura d'un nen Jesús que duu una creu, encerclat en un segell rodó. Conté també: Senyal del cristià, en síl·labes. La oració dominical, el Pare Nostre en síl·labes. Lo Pare Nostre. La Ave-Maria. La Salve. Lo Credo. Confessió General. Acte de Contrició y de Atrició. S/a, 16 pàg. Aguiló, núm. 1995 assenyala una edició sense lloc, ni any, 8º, 16 pàgines, possiblement impresa a Girona 1780? Mides 100 × 150 mm. [També n'hi ha una altra estampada a Manresa, M. Trullàs, 1817?].

[6] Miquel Burguera, *Preceptes, elegancias, kalendas y frases que se enseñan en las escolas de gramática de la provincia de Sant Francesc de Mallorca. Recopilació del R. P., Fr.— Mestres de Gramàtica del Real Convent de N.S. P. S. Francesch de Palma, a major utilidad y comoditat del minyons*. Palma, any 1822, Imprenta de Bonaventura Villalonga. Se ven en la llibreria de Pere Joseph Gelabert, 36 pàg. Mides 100 × 145 mm. Coberta de paper.¹²

¹² Marcet i Solà, *op. cit.*, pàg. 387, vol. I., descriuen diverses edicions del llibre de M. Burguera, *Preceptes, elegancias, kalendas y frases que se enseñan en las escolas de Gramàtica de la provincia de Sant Francesch de Mallorca, Palma, impr. de Josep Guasp*. Sobre Burguera, vegeu el repertori de Bover, I, pàg. 122.

[7] [Beceroles] Conté: Aa, Bb, Cc. Vich: per Joseph Trullàs, carrer de la Ramada, any 1842¹³. Mides 70 × 100 mm. A la coberta de cartró del davant i del darrere hi ha el dibuix d'una noia, dins d'una orla, que duu una llança i una cuirassa. A la primera pàgina hi ha un nen Jesús encerclat que duu una creu. Conté: Abecedari. Sil·labari. Senyal del cristià. Lo Pare nostre. La Ave maria. La Salve. Lo crech en un Déu. Los articles. Los que pertanyen a la Divinitat son los següents. Los que pertanyen a la santa humanitat son los següents. La confessió general. Los manaments de la Lley de Déu són deu. Los manaments de la Iglesia són sinch. Los sacraments de la Iglesia son set. Los pecats capitals o mortals són set. Los enemichs del Ànima. Las potèncias del Ànima.

[8] *Baseroles per lo us del estudi de llengua catalana*, Manresa per Martí Trullàs,¹⁴ 16 pàg., s/a. 1813-1830. Mides: 105 × 145 mm. Enquadrades en cartró. A la coberta hi ha el dibuix d'una noia, dins d'una orla, que es fereix amb una espasa. A la coberta posterior, hi ha el d'un jove que toca una guitarra. A la primera pàgina hi ha el dibuix d'un nen Jesús encerclat per un segell. Conté: ABCD... Sil·labari. A més de les beceroles, l'obreta conté: Senyal del cristià. Lo Pare nostre. La Ave maria. La Salve. Lo Credo. Confessió General. Acte de contrició y atrició. Manaments de la llei de Déu. Manaments de la Iglesia. Sacraments de la Iglesia. Pecats capitals, vulgarment dits Pecats mortals. Contra estos set pecats hi ha set virtuts. Virtuts teologals. Virtuts cardinals. Dons de l'esperit sant. Enemichs de l'ànima. Potèncias de l'ànima. Sentits corporals. Pecats que demànan venjansa devant de Deu. Derrerias de l'home. Oració per alcansar una bona mort. En la part del catecisme, s'observa que les oracions porten la separació de síl·labes [per exemple: ci-en-cia], perquè la mainada aprengui a lletrejar.

[9] *Cartilla y silabari en catalá. Compost per utilitat dels minyons per mes facilitar-los a llegir la llengua catalana*. Ab llicència, Barcelona. En la Imprenta

¹³ Marcet i Solà, *op. cit.*, pàg. 97, vol. I, descriuen una edició de beceroles estampades a Vic. A l'oficina d'Ignacio Valls, any 1832.

¹⁴ Joan Florensa i Parés, en el seu llibre *L'ensenyament a Catalunya durant el Trienni Liberal 1820-1823*. *El mètode les escolapis* publica una pàgina de les beceroles de l'Arxiu Municipal de Vic (pàg. 382). Es tracta d'una cartilla de lectura publicada per l'Escola Pia de Catalunya, Manresa per Martín Trullàs al carrer de Sobreroca, s/d.

de Francisca Ifern, carrer dels Agullers. Sense paginar, 1820-1830? Mides 100 × 150 mm. A l'exemplar hi manca un doble foli. Conté: Aa, Bb, Cc, Dd. A més de l'abecedari i sil·labari, l'obra conté: La Ave Maria. Lo Credo. Los Manaments de la llei de Déu. Los Manaments de la Iglesia. La Salve Regina. Las potències de l'ànima. Los enemichs de l'ànima.

[10] [Pau Estorch i Siqués] *Becerolas catalanas y castellanas del Tamboriner del Fluvià o sia Nou Método poètiche per ensenyar las primeras lletras. Opúscul dedicat als Pares de Família. Barcelona, Estampa dels Hereus de la V. Pla, carrer de la Princesa, 1857, 16 pàg. Mides: 100 × 150 mm. Orígen de aquest nou método, Advertencias, Abecedari poètiche, lletres i exercicis. Diptongos. Triptongos. Ave Maria. Oració. Ave Maria [castellà], Oración [castellà].*

[11] [Beceroles. Castellà] Conté: A, B, C, D., ... Ba, bo, bi, bu, be... Manresa, Imprenta y Litografia L. Roca, San Miguel. 15, 32 pàg. Mides: 75 × 100 mm. Conté: Abecedario. Silabario. Oración del Padre Nuestro. El Ave María. E Credo. La Salve. Los mandamientos de la ley de Dios. Los mandamientos de la Iglesia. Los sacramentos de la Iglesia. Los pecados mortales son siete. Contra estos siete vicios hay siete virtudes. Los frutos del espiritu Santo. Conversión a Dios. Acto de Fe. Acto de Esperanza. Acto de Caridad. Acto de Contrición. Los enemigos del Alma. Modo de rezar el santo Rosario.

[12] A. B. T.¹⁵ *Becerolas catalanas. Recomanadas per varias corporacions científicas y literarias*, Barcelona, 1904. Se ven en casa lo successor de A. Bosch, carrer del Bou de la Plassa Nova, núm. 13, 16 pàg. Mides: 105 × 150 mm. Enquadernació de cartró. Conté: a la contracoberta: Tabla de sumar. A la pàgina 16, *Lletras catalanas diferenciadas de las castellanas*. A la contracoberta: Tabla de restar. A la contracoberta, al darrere: un gravat d'un àngel i un nen, amb una llegenda que diu: "Si al àngel tens devoció / no-t mancarà protecció".

¹⁵ Les inicials corresponen a Antoni Bulbena i Tusell (Barcelona, 1854-la Garriga, 1946). Gramàtic, bibliògraf, traductor i editor. Era contrari a les normes gramaticals de Pompeu Fabra. Fou autor, entre altres obres, de les *Lliçons de llengua catalana literària i tradicional* (1906).

[Beceroles sense referències. Segle XIX]

[13] [Beceroles] Hi ha un dibuix amb el nen Jesús que duu la creu. Conté: Aa, Bb, Cc. Abecedari. Sil·labari. Oració dominical del Pare Nostre. La salutació. Lo Credo. Los articles de la Fe. La confessió General. Los Manaments de la lley de Déu. Los pecats mortals són set. Los sacraments de la Iglesia. Los enemichs de l'ànima. Coberta de paper pintada, s/a, s/i., s/p. Mides: 80 × 110 mm.

[14] [Beceroles] Conté: Aa, Bb, Cc. Coberta de paper amb estrelles de color. Portada amb la imatge d'un nen Jesús que duu una creu. Sil·labari. Oració dominical del Pare Nostre. La Salve Regina. Lo Credo. Los articles de la Fe. La confessió General. Los Manaments de la lley de Déu. Los pecats mortals són set. Los Manaments de la iglesia son sinch. Los sacraments de la Iglesia son set. Las potencias de la Anima son tres. Las derrarias del home son quatre. Los enemichs de l'ànima son tres. Oració a la Verge Santíssima, S/a, s/i., s/p. Mides: 80 × 110 mm.

Addenda

Mentre buscava informació i preparava aquest treball, he pogut anotar les referències a aquests altres exemplars, impresos a Girona o bé presents en col·leccions gironines.

[15] *Cartilla y silabario para uso de las escuelas del Real Colegio y Principado de Cataluña, académico de la Ciudad de Barcelona, según Provisión del Supremo Consejo de 22 de diciembre de 1800.* Gerona: Vicente Dorca, 8 fols. [Biblioteca del Seminari Conciliar de Girona].

[16] *Cartilla Catalana.* Gerona. Imprenta y Librería de Paciano Torres. Obra només coneguda per la fotocòpia de la portada. Col·lecció privada de Joan Cortés de Girona.

[17] [Beceroles] *AaBbCc...* Gerona: per Agustí Figaró [abans de 1847]. 8 fulls, 10 cm. Amb beceroles i oracions. [Exemplar a la Biblioteca del Seminari Conciliar de Girona].

[18] *Cartilla y Doctrina cristiana en catalá. Per ensenyansa dels minyons.* Gerona. Imprenta y Librería de Paciano Torres. Obra només coneguda per la

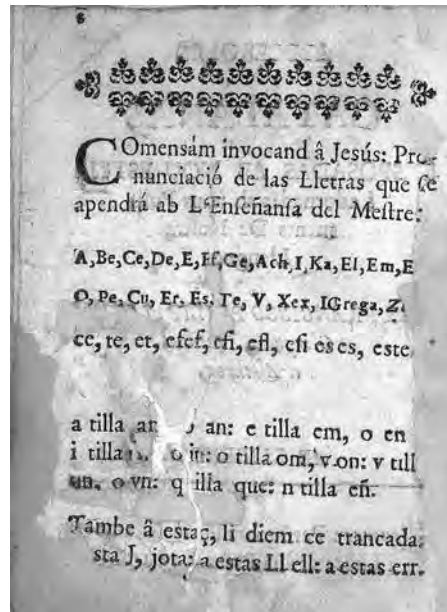
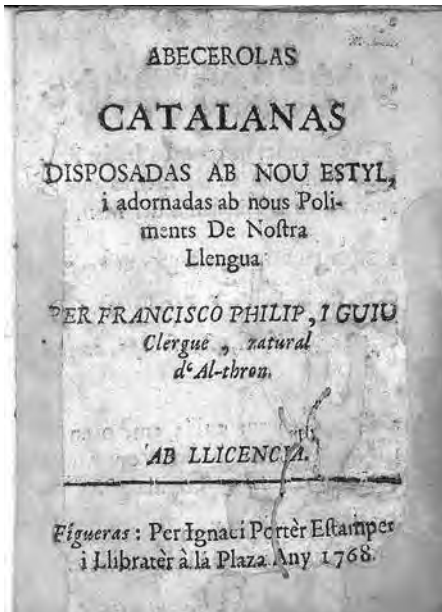
fotocòpia de la portada. Col·lecció privada del llibreter Joan Cortés de Girona. 1848.

[19] *Cartilla silabario. Para uso de las escuelas del R[real] Colegio académico de la ciudad de Barcelona y Principado de Cataluña*, V. Oliva, 1849, 8 fols. [Vegeu E. Mirambell, *Història de la Impremta a la ciutat de Girona*, IEG-Ajuntament, 1988, pàg. 169.

[20] En l'inventari dels béns que foren de l'impressor Josep Bro, any 1794, núm. 74, consten "tres arrobas de cartillas ordinàries". [Vegeu la referència a Enric Mirambell, *op. cit.*, pàg. 118].

[20] José Bertrán Bonet, *La llave de la lectura, método fácil al alcance de cualquiera persona para poder enseñar a leer*. Primera parte notablemente aumentada, Girona, Imprenta y Librería de P. Torres, 1900, tercera edició, 41 pàgs.

Facímils

✠ Aa Bb Cc Dd Ee Ff Gg Hh
 Ii Kk Ll Mm Nn Oo Pp Qq Rr
 Ss Tt Vv Xx Yy Zz.
 & & ff fi fl si ff ft.
 A E I O V.
 a e i o u.
 á é í ó ú q ñ.
 Ab eb ib ob ub.
 ac ec ic oc uc.
 ad ed id od ud.
 af ef if of uf.
 ag eg ig og ug.
 ai ei ii oi ui.
 al el il ol ul.
 all ell ill oll ull.
 am em im om um.
 an en in on un.
 añ eñ in̄ on̄ un̄.

ap ep ip op up.
 ar er ir or ur.
 arr err irr orr urr.
 as es is os us.
 ar et it ot ut.
 au eu iu ou uu.
 ax ex ix ox ux.
 ay ey iy oy uy.
 az ez iz oz uz.
 Ba be bi bo bu.
 Ca ce ci co cu.
 Da de di do du.
 Fa fe fo fu.
 Ga ge go gu.
 Ha he hi ho hu.
 Ja je ji jo ju.
 La le li lo lu.
 Lla lle lli llo llu.

Ma me mi mo mu.
 Na ne ni no nu.
 Na ñe ñi ño ñu.
 Pa pe pi po pu.
 Qua que qui quo quu.
 Ra re ri ro ru.
 Sa se si so su.
 Ta te ti to tu.
 Va ve vi vo vu.
 Xa xe xi xo xu.
 Ya ye yi yo yu.
 Za ze zi zo zu.
 Alb elb ilb olb ulb.
 alc elc ilc olc ulc.
 ald eld ild old uld.
 alf elf ilf olf ulf.
 alg elg ilg olg ulg.
 alj elj ilj olj ulj.
 alm elm ilm olm ulm.

aln eln iln oln uln.
 alp elp ilp olp ulp.
 alr elr ilr olr ulr.
 als els ils ols ults.
 alt elt ilt olt ults.
 alx elx ilx olx ulx.
 alz elz ilz olz ulz.
 Bam bem bim bom bum.
 Cam cem cim com cum.
 Dam dem dim dom dum.
 Fam fem fim fom fum.
 Gam gam gim gom gum.
 Ham ham him hom hum.
 Jam jam jim jom jum.
 Lam lem lim lom lum.
 Llam llam lim llo llum.
 Mam mem mim mom mum.
 Nam nam nim nom num.

Nam nem nim nom num.
 Pam pem pim pom pum.
 Quam quem quim quom quum.
 Ram rem rim rom rum.
 Sam sem sim som sum.
 Tam tem tim tom tum.
 Vam vem vim vom vum.
 Xam xem xim xom xum.
 Yam yem yim yom yum.
 Zam zem zim zom zum.

En nom del Pare, i del Fill, i del Sant Esperit. Amen Jesús.

Pare nostre, qui estis en lo Cel.
 Sia santificad lo vostre sant nom:
 Vinga en nosaltres lo vostre sant regne:
 Fais la vostra voluntad, axi en la terra com se fa en lo Cel. Lo nos-

tre pa de cada dia donau nos Señor
 en lo dia de vui: I perdonau nos las
 nostras culpas, axi com nosaltres per-
 donam a noïtres deutors: I no per-
 metau, que nosaltres caigam en la
 tentacio: Ans deslliurau nos de qual-
 sevol mal. Amen Jesús.

Deu vos salve Maria plena de
 gracia: Lo Señor es en vos:
 Benéita sou vos entre rotas las do-
 nas, i benéit es lo fruit del vostre
 sant ventre, Jesús. Santa Maria, Má-
 re de Deu, pregau per nosaltres pe-
 cadors ara, en la hora de la nostra
 mort. Amen Jesús.

Deu vos salve Reina, Mare de
 Misericordia, vida, dolçura, i

esperansa nostra, Deu vos salve. **A**
 vos cridam los desterrads fills d'Eva.
A vos suspiram gement, i plorand
 en aquesta Vall de llágrimas. Eia
 doncs, Advocada nostra, aquéxos
 vlls vóstrs misericordiós girau los
 envérs nosaltres. I aprés d'aquést des-
 terro mostrau nos a Jesús fruit benéit
 del vostre sant ventre. **O** clementíssi-
 ma! **O** piadós! **O** dóla Verje Maria!
 Mare santa de Deu feu, que siam
 dignes de las promesas de Jesu-Christ
 únic fill vostre. Amen Jesús.

CReg en vn Deu Pare tot pode-
 rós. Creador del Cel, i de la
 terra. I en Jesu-Christ, únic fill seu
 Señor nostre. Lo qual fou concebú
 per obra del Esperit Sant. Inaxché de

20
 Maria Verje. Patí devall lo poder de
 Pons Pilad. Fou crucificad, mort, i
 sepultad. Devallá als Inferns. Resuci-
 rá al tercer dia de entre los morts.
 Sen'pujá al Cel. S'u á la dreta de
 Deu lo Pare tot poderós. De allí ha
 de venir á judjar als vius, i als morts.
 Creg en lo Esperit Sant. En la santa
 Mare Iglésia Catholica Romana. La
 Comunió dels Sants. La Remissió dels
 pecads. La Resurrecció de la carn.
 La vida perdurable. Amen Jesús.

Los Articles de la Fe son catóze.
 Los set pertañen á la Divinidad;
 i los altres set á la Santa Humanidad
 de nostre Señor Jesu-Christ. Los que
 pertañen á la Divinidad son aquestos.
 Lo primer es, creuer en vn sol

Deu tot poderós. Lo segon, créurer qu'es Pare. Lo ters, créurer qu'es Fill. Lo quart, créurer qu'es Esperit Sant. Lo quint, créurer qu'es Creador. Lo sisé, créuter, qu'es Salvador. Lo seté, créurer qu'es Glorificador. Los que pertañen à la Santa Humanità son aquestos.

Lo primér, créurer que nostre Señor Jesu-Christ, en quant Hòme, fou concebú per obra del Esperit Sant. Lo segon, créurer que naxché de Maria Santíssima, essent ella Verge ans del part, en lo part, i après del part. Lo ters, créurer que presnghe mort, i passió perà salvár als peccadors. Lo quart, créurer que de allá als Infèrns, i deslliurá las Animas dels Sants Pares, que l'estavan esperand. Lo quint, etéu

rer que resucitá altercér dia de éntre los morts. Lo sisé, créurer que sent'pujá al Cel, seu à la dreta de Deu lo Pare tot poderós. Lo seté, créurer que ha de venir à judjar als vius, i als morts; so es als bons perà dárlos la gloria, perquè guardaren los seus sants Manaments, i als mals la péna perdurable, perquè nol's guardaren.

LOs Manaments de la Llei de Deu son deu. Lo primé es amar à Deu sobre todas las cosas. Lo segon, no jurarás lo Sant nom de Deu en va. Lo ters, santificas las Festas. Lo quart, honrarás Pare i Máre. Lo quint, no matarás. Lo sisé, no fornicarás. Lo seté, no furtarás. Lo vuité, no llevarás falsos testimónis, ni mentirás.

Lo novè, no cobejarás la mullér de ton prohième. Lo dezé, no desujarás los bens de ton prohième. Estos deu Manaments se en clouen en dos, so es: Amar à Deu sobre todas las cosas, i al próxim com à tu mateix.

LOs Manaments de la Iglesia son cinc. Lo primér es, oír Missa complida los Diuinenjes, i Festas manadas. Lo segon, confessar, alménos, vna vegada al añ. Lo ters, combregar per Páscha Florida. Lo quart, dejunar la Cuarésma, i altres dejunis de manament: I abstenirse de menjar carn los Divéndres, i Dissabtes. Lo quint, pagar délmes, i primicias sens fer frau.

LOs Sagraments de la Iglesia son set. Lo primér es, Batisme. Lo

segon, Confirmació. Lo ters, Eucharistia. Lo quart, Penitència. Lo quint, Extrem'Unció. Lo sisé, órde. Lo seté, Sant Matrimóni.

JO, peccador, me confés à Deu tot poderós, i à la Gloriosa sempre Verge Maria, i al benaventurad Sant Miché Arcàngel, i al benaventurad Sant Joan Batista, i als Sants Apòstols Sant Pére, i Sant Pau, i à tots los Sants, i à vos Pare, que he peccad en mal pensár, en mal parlár, en mal obrár, i en dexar de ben obrár, i de tots mos peccads dig à Deu ma culpa, mia es la grand culpa: I per tan jo preg à la gloriosa sempre Verge María, al benaventurad Sant Miché Arcàngel, al benaventurad Sant Joan Batista, als Sants Apòstols Sant Pére, i Sant Pau,

à tots los Sants, i à vos Pare, que
pregneu per mi à Deu nostre Señor.
Amen Jesús. *Hebre de contrició.*
L Os pecads mortals, dits Capitals,
son set. Lo primer es, Superbia.
Lo segon, Avaricia. Lo ters, Lucú-
ria. Lo quart, Ira. Lo quint, Gola.
Lo síxè, Eaveja. Lo setè, Pereza.
Contra aquestos set pecads hi ha set
Virtúds: Contra Superbia, Humilitat:
Contra Avaricia, liberalitat: Contra
Lucúria, castedat: Contra Ira, Pa-
ciencia: Contra Gola, Abstinencia:
Contra Envveja, charitat: Contra Pe-
reza, Diligencia.
L As Potencias de L'Anima son
tres. Memoria, Enteniment, i
Voluntat. Los Enemigs de L'Anima
son tres. Mon, Dimon, Cam. Aquest

es lo major, perquè es enemig fa-
miliar, i nol'podem apartar de no-
stres, com als altres dos.
Barcinone dia 5. Maii 1768.
Imprimatur.
De Ricó Vic. Gen. et Off.
Barcelona dia 5. de Maio 1768.
Imprimatur.
De Irabien.

La nombra, Gerona, Imp. de Anton Franquet. 1 full, 204x303mm. Aquesta taula de valor dels números, monedes, mesures de Catalunya, calendari, mesos de l'any fou profusament editada. N'hem vist una edició olotina dels segles XVIII-XIX; una altra impressió fou la de Barcelona per Joan Serra i Centené, cap a 1800. És curiós l'esment: «any viges» per «any de traspàs». El DCVB anota sense documentació «any bisext». Aquest full és una altra mostra de l'abast de les pràctiques culturals de saber llegir i comptar entre les classes populars. Moltes persones amb interessos econòmics: compradors, venedors, botiguers a la menuda, menestrals, etc., tenien necessitat de saber comptar, conèixer les taules de multiplicar, el valor de les monedes, els dies que tenia un mes, el valor del temps, etc. Amb aquest full adquirien una certa familiaritat amb els números i xifres.

LA ROMERA.	
Nombra.....	Un
Centena.....	Cent
Mil.....	Mil
Desena de Mil.....	Des mil
Centena de Mil.....	Cent mil
Compta de centena de compta.....	Un mil
Desena de compta.....	Des milions
Centena de compta.....	Cent milions
Mil de compta.....	Mil milions
Desena de Mil de compta.....	Des mil milions
Centena de Mil de compta.....	Cent mil milions
Compta de compta.....	Un milió de milions
Desena de compta de compta.....	Des milions de milions
Centena de compta de compta.....	Cent milions de milions
Mil de compta de compta.....	Mil milions de milions
Desena de mil de compta de compta.....	Des mil milions de milions
Centena de mil de compta de compta.....	Cent mil milions de milions
Compta de compta de compta.....	Un milió de milions de milions

2 2 4	5 6 48	5 5 25	7 7 30	10 30	400	8 5 96	21 5 352
2 3 4	5 6 24	5 6 24	7 8 56	10 400	1000	9 9 408	23 5 264
2 4 8	5 8 24	7 5 7	7 9 63	10 4000	10000	10 9 420	25 5 276
2 5 10	5 9 27	8 8 9	7 10 70	10 40000	100000	11 9 432	28 5 288
2 6 12	5 10 30	9 9 9	10 400000	un milió		12 9 444	31 5 300
2 7 14	5 11 33	9 10 9				13 9 456	34 5 312
2 8 16	5 12 36	8 10 6	8 10 60	4 5 42		14 9 468	37 5 324
2 9 18	5 13 39	8 10 72	2 5 25	56	46 9 492	39 5 336	
2 10 20	5 14 42	6 7 42	3 9 27	68	47 9 204	30 5 260	
3 3 9	7 8 27	6 8 48	0 9 0	80	18 9 216	31 5 324	
3 4 12	8 9 36	0 0 0	0 9 0	72	49 9 228	32 5 336	
3 5 15	9 10 45	0 10 0	0 10 0	7 9	50 9 240	33 5 348	

TAULA DEL VALOR DE LAS MONEDAS.
MID. 5. 1 MED. 4 DE CATALUNYA.

Lo Bal Catala.....	2 9	Lo Doble de 8 medans 40 diners.	Lo Maravedi.....	3 cañes	
Lo Bal de plata.....	5 9	Lo de 4 selgues 50 et 40 cañes.	Lo Lliure catala.....	3 terços	
Lo Bal de Vell 50 maravedis		Lo Can.....	8 palmes.	Lo Any.....	42 mesos
Lo Boja Posta.....	3 9 9 aliers	Lo Palm.....	8 cañes.	Lo Any començat.....	365 dies
Lo Ducat.....	7 9 6 aliers	Lo Carter.....	5 cañes.	Lo Any vigne.....	366 dies
Lo Peca catala.....	9 2 4 2	Lo Carter.....	42 pecaes.	Lo Mes començat.....	30 dies
Lo Flor.....	47 9	Lo Carga de Oil de.....	20 cañes.	Lo Dia.....	24 hores
Lo Lliure.....	20 9	Lo Carat.....	46 cañes.	Lo Hora.....	60 minuts
Lo Ducat.....	24 9	Lo Carat de Vell.....	4 cañes.	La Hora.....	60 minuts
Lo Ducat.....	25 9	Lo Carat.....	3 cañes.	La Hora.....	45 minuts
Lo Porta de vint.....	28 9	Lo Carat.....	4 mitades.	Lo Minut.....	60 segons
Lo Torro en Plata 6 Pesetas com- unes, o 6 Tercios de plata com- unes.	24 9	La Garreta ordinaria.....	25 quintals.	Lo Signo.....	20 graons
Lo Ducat de Plata 28 dies.		Lo Quintal.....	3 arrobas.	Lo Any.....	12 mesos
Lo Ducat de vell.....	56 vell.	La Arroba.....	26 lliures.	Lo Any.....	365 dies
Lo Ducat de plata 20 pesetas comunes, o 20 selgues 20 pe- cates 6 cañes.	24 9	La Lliura.....	42 onces.	Lo Any.....	366 dies
Lo Doble de quatre medans 20 lliures, o 80 pecaes.	20	La Onza.....	4 cañes.	Lo Any.....	365 dies
		La Onza.....	3 cañes.	Lo Any.....	366 dies
		La Onza.....	56 cañes.	Lo Any.....	365 dies
		Lo Gra.....	2 mitades.	Lo Any.....	366 dies

ATZ BARRA
Lleida: Imp. de J. M. de Vilanova.